

Trøndelag fylkeskommune
Trööndelagen fylhkentjielte

Regionalt næringsprogram

-for landbruket i Trøndelag 2019 - 2022

Vedtatt i Hovedutvalg for
næring 19.09.18, sak 79/18

Foto: Steinar Johansen

Forord

Trøndelag har med sine allsidige biomasseressurser og teknologimiljøer gode forutsetninger for å gå foran i utviklingen av bioøkonomien, og ta en ledende rolle i arbeidet med «det grønne skiftet». Marin sektor med havbruk og fiskeri, og jord- og skogbruk med tilhørende næringsmiddel- og treindustri er sentrale næringer i regionen. Gjennom å ta i bruk ny kunnskap drevet fram av forskning og innovasjon vil bioøkonomien gi framtidige muligheter.

Trøndelags første felles næringsstrategi «*Et verdiskapende Trøndelag*» har økt bærekraftig verdiskaping og internasjonal konkurranseevne i hele Trøndelag som et overordnet mål. Utvikling av bioøkonomien og «det grønne skiftet» er gitt stor plass i strategien. Landbruket er en vesentlig premissgiver i dette arbeidet.

Trøndelag, med blå og grønn sektor, har unike muligheter for matproduksjon. Regionen har 23 % av jordbruksproduksjonen i Norge, deriblant en femdel av melkeproduksjonen, ledende produksjonsmiljøer for svin, kylling og storfe, status som økologisk foregangsfylke på melk og kjøtt og en robust foredlingsindustri. Tilsvarende har marin sektor også vel en fjerdedel av nasjonal produksjon. Med om lag 200 produsenter av lokal mat og drikke er Trøndelag også Norges fremste lokalmatregion. Med bakgrunn i dette har Trøndelag tatt posisjonen som Norges Matregion nr. 1. Gjennom Regionalt næringsprogram 2019–2022 er ambisjonen å forsterke denne posisjonen.

Som en del av regionreformen fra 1.1.2020, og med utgangspunkt i Meld. St. 22 (2015-2016) og Innst. S 337 (2015-2016), inviterte Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet Trøndelag fylkeskommune til å gjennomføre et toårig forsøk med regionalt næringsprogram i landbruket fra 1.1.2018.

Målet med forsøket er å se om det er mulig å utvikle en forvaltning som tar hensyn til gjennomføring av nasjonal landbrukspolitikk, samtidig som det åpnes for økt innflytelse fra regionalt folkevalgt nivå. Samtidig er det sentralt å se i hvilken grad overføring av ansvaret for regionalt næringsprogram bidrar til å styrke regionalt folkevalgt nivå sin rolle som samfunnsutvikler. Det inngår i forsøket å gi strategiske føringer til Innovasjon Norge for de bedriftsrettede virkemidlene i landbruket, og for utrednings- og tilretteleggingsmidlene som blir forvaltet av fylkesmannen.

Landbruks- og matdepartementet har lagt til grunn at fylkeskommunen rullerer regionalt næringsprogram første året av forsøket, og at andre år betraktes som ordinær oppfølging/justering. Fylkesmannen ferdigstilte vinteren 2018 nytt Regionalt bygdeutviklingsprogram for Trøndelag for perioden 2018–2022. Fylkesmann og fylkeskommune har i samråd besluttet at også Regionalt næringsprogram gis samme tidshorisont.

Landbrukspartnerskapet i Trøndelag har samhandlet tett i en årrekke. I denne forbindelse kan det bl.a. vises til prosessene rundt Tenkeloft Trøndersk Landbruk og utarbeidelsen og oppfølgingen av Landbruksmelding for Trøndelag (2010). Regionalt næringsprogram 2019–2022 er også et resultat av nevnte samhandling.

Strategiske satsingsområder og tiltak 2019 - 2022

Følgende satsingsområder og tiltak er gitt prioritet i perioden 2019-2022. En nærmere beskrivelse av disse følger på side 9. Tiltaksområder for Regionalt næringsprogram 2019-2022.

3

Figur 1: Oversikt over de strategiske satsingsområdene og tiltak som gjelder for Regionalt næringsprogram

Innledning

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har hatt og har fortsatt stor betydning for sysselsetting og verdiskaping i Trøndelag. Landbruk er fortsatt den største enkeltnæringa innen primærnæring og industri i Trøndelag. Rapporten Kunnskapsgrunnlag for trønderisk landbruk (Nibio og TFOU) viser at verdiskapingen i primærlandbruket er på 4 milliarder kroner og sysselsettingsvirkningen er på nærmere 18 500 årsverk¹. Melkeproduksjon er den største produksjonen i fylket pr i dag, og grovforbaserte produksjoner står for størstedelen av verdiskapinga. Trondheim er den kommunen som har flest landbruksrelaterte arbeidsplasser, mye på grunn av foredlingsbedriftene og relatert industri, men landbruket har størst relativ betydning i kommuner med lavt innbyggertall. Næringa er også viktig med tanke på matvaresikkerhet, forvaltning av arealressurser, pleie av kulturlandskap og ivaretagelse av bosetting, bomiljø og bygdesamfunn. Skal næringas framtidige potensial utnyttes, må arealressursene sikres, og avgang av dyrka og dyrkbar jord reduseres i tråd ned målsettingene i nasjonal jordvernstrategi.

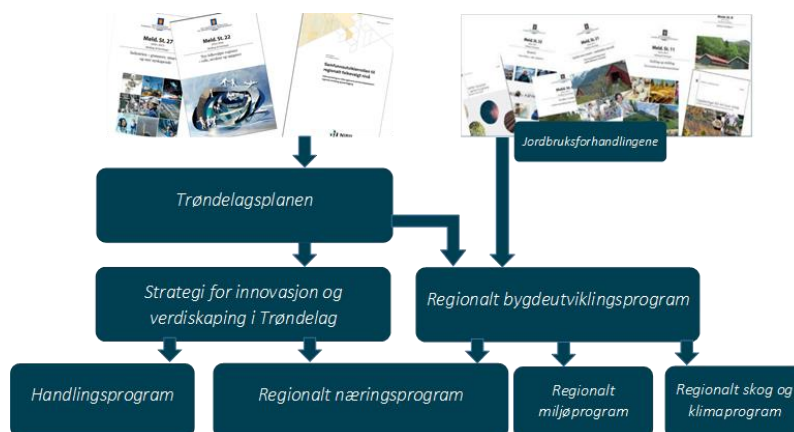
Regionalt næringsprogram

Regionalt næringsprogram inngår som en del av Regionalt bygdeutviklingsprogram, og skal utarbeides i tråd med signaler gitt i brev av 20. september 2017 fra Landbruks- og matdepartementet om revidering av regionale bygdeutviklingsprogram.

Regionalt næringsprogram skal gi strategisk retning for det regionale næringsutviklingsarbeidet i landbruket sett i sammenheng med det samlede næringsutviklingsarbeidet i regionen. Det regionale næringsprogrammet skal bidra til økt samarbeid mellom aktørene og samordning av ressurser og virkemidler. I næringsprogrammet er landbruk definert som jord- og skogbruk samt nye landbruksbaserte næringer.

Regionalt bygdeutviklingsprogram for perioden 2018–2020 ble fastsatt i mars 2018. Dokumentet er utarbeidet i nær samhandling mellom det regionale partnerskapet, og bygger på nasjonale føringer for landbrukspolitikken og sentrale føringer blant annet fra Fylkesplan for Trøndelag og underliggende regionale planer og handlingsplaner.

Som et ledd i forsøket med regionalt næringsprogram forutsettes det god kobling til annen nærings- og utviklingsrettet innsats som fylkeskommunen ellers har ansvaret for som samfunnsutvikler, herunder regionale planstrategier og øvrig plan- og strategiarbeid regionalt. Mest relevant i denne forbindelse er Fylkesplan for Trøndelag fylkeskommune, og Strategi for verdiskaping og innovasjon «Et verdiskapende Trøndelag» med Handlingsprogram for 2018-2019.

Figur 2: Nasjonale og regionale planer som har innvirkning på programmet.

¹ Sand et al.2017. Kunnskapsgrunnlag for framtidig verdiskaping i Trøndelag. Rapport 2017:10; TFOU, Steinkjer

Nasjonale føringer

Regionalt næringsprogram for landbruket i Trøndelag 2018–2022 bygger på mål og strategier i Regionalt bygdeutviklingsprogram for Trøndelag. Programmet tydeliggjør regionale valg og prioriteringer av virkemiddelbruken innenfor landbruksrelatert næringsutvikling for Trøndelag. Da forsøket forutsetter gode koblinger til relevante fylkeskommunale planer og strategier, er også Strategi for innovasjon og verdiskaping i Trøndelag med Handlingsprogram tillagt vekt.

Følgende stortingsmeldinger med tilhørende innstillinger til næringskomiteen gir føringer:

- Meld. St. 11 (2016-2017) Endring og utvikling. En fremtidsrettet jordbruksproduksjon
- Meld. St. 6 (2016-2017) Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring
- Meld. St. 31 (2014-2015) Garden som ressurs- marknaden som mål

I tillegg er følgende strategier viktige:

- Regjeringens bioøkonomistrategi – Kjente ressurser uante muligheter
- Opplevingar for ein kvar smak – strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriften sine ressurser
- Jordbruksavtalen, som årlig framforhandles av organisasjonene i jordbruket og staten, er en annen sentral nasjonal føring.

For forsøket med regionalt næringsprogram gir følgende dokumenter de mest sentrale føringene:

- Meld. St. 22 (2015-2016) Nye folkevalgte regioner – rolle, strukturer og oppgaver
- Invitasjon til forsøk med regionalt næringsprogram i landbruket, KMD/LMD, dat. 7.9.2016
- Regionreformen – finansiering av forsøk innen landbruk, LMD, dat. 14.10.2016
- Regionreformen- rammer for forsøket i Trøndelag innen landbruk, LMD, dat. 13.11.2017

Regionale føringer

Landbruket er et viktig for Trøndelag. Dette gjenspeiles i relevante planer og strategier både i regi av Fylkesmannen og fylkeskommunen

Fylkesplanen har som retningsmål at Trøndelag i 2030 skal forbindes med *bærekraftig produksjon av mat og bioråstoff*. Dette innebærer en ambisjon om en framtidig økning i sysselsetting og verdiskaping basert på naturressursene gjennom en videreutvikling av verdikjedene.

Strategi for innovasjon og verdiskaping, Trøndelags første felles næringsstrategi, har *økt bærekraftig verdiskaping og internasjonal konkurranseevne* som en overordnet målsetting. Strategien er utarbeidet med bakgrunn i Trøndelags fortrinnsfortinn knyttet til naturbaserte næringer og sterke kunnskaps- og teknologimiljøer. Bioøkonomi er ett av fem satsingsområder. De øvrige er sirkulærøkonomi, havrommet, smarte samfunn og opplevelsesnæringer. Landbruket er sentralt i utviklingen av bioøkonomien, samtidig som at de øvrige satsingsområdene også har relevans.

Regionalt bygdeutviklingsprogram, utarbeidet av Fylkesmannen i samarbeid med partnerskapet, ble fastsatt i mars 2018. Bygdeutviklingsprogrammet åpner for at fylker og regioner kan prioritere innenfor rammene av nasjonal politikk. Programmet gir en god beskrivelse av regionens landbruk, det regionale plansystemet og koblingene mellom ulike planer og strategier. Valgte mål og strategier i bygdeutviklingsprogrammet er relevante og samsvar med Trøndelagsplanen 2018–2030 og Strategi for innovasjon og verdiskaping.

Fylkesplan for Trøndelag – Trøndelagsplanen

I 2030 har Trøndelag bærekraftig produksjon av mat og bioråstoff. Det betyr at:

- produksjonen av ren og trygg mat er i god vekst
- sysselsetting og verdiskaping basert på naturressurser er økende
- vi har videreutviklet verdikjedene innen blå og grønn sektor
- vi er ledende på industriell foredling av bioråstoff

Trøndelagsplanen 2018-2030 har tre temaområder:

- Bolyst og livskvalitet
- Senterstruktur og kommunikasjoner
- Kompetanse, verdiskaping og naturressurser

I tillegg vil flere tema være gjennomgående, så som livskraftige distrikter, folkehelse og klima/miljø/det grønne skiftet. Bærekraft er en overordnet føring.

Strategi for innovasjon og verdiskaping i Trøndelag

Mål

- Trøndelag er en ledende region i utvikling av bioøkonomien
- Trøndelags naturressurser brukes som råstoff for økt lokal og industriell produksjon
- Trøndelag er Nord-Europas matregion nr. 1

Strategier

- Disponere produksjonsarealene på en optimal måte
- Videreutvikle samarbeid mellom kunnskapsmiljøene og næringsutøverne
- Økt samhandling på tvers av ulike fagmiljøer for å bygge opp under ny, grønn industri
- Styrke det tverrfaglige samarbeidet mellom blå og grønn sektor

Strategien *Et verdiskapende Trøndelag* er Trøndelags første felles næringsstrategi. Utarbeidelsen av strategien er gjort på grunnlag av innspill fra blant annet kommuner, regioner, næringsliv, innovasjonsmiljøer, utdanningsinstitusjoner, ungdom, organisasjoner, politikere og virkemiddelapparat. Skrivergruppen har bestått av representanter fra Innovasjon Norge, Fylkesmannen og Fylkeskommunen

6

Regionalt bygdeutviklingsprogram

- Trøndelag skal ivareta og styrke produksjonsgrunnlaget ved å fremme jordvernet, sikre gode rammevilkår for bruk av utmarksressursene og bidra til å sikre lokalt eierskap til jordressursene
- Trøndelag skal ha et aktivt jordbruk basert på produksjonsressursene i hele fylket, som gjennom økt og bærekraftig matproduksjon gir grunnlag for komplette verdikjeder
- Trøndelag skal være en foregangsregion innenfor bærekraftig jordbruk, med vekt på klima, kulturlandskap, forurensing og økologi
- Trøndelag skal ha et aktivt skogbruk, som fremmer skogtilstanden og gir grunnlag for økt verdiskaping og komplette verdikjeder
- Trøndelag skal ha en ledende rolle innen innovasjon og nyskaping i verdikjedene mat- og fiberproduksjon
- Trøndelag skal sikre høy utviklingskraft ved å stimulere til økt etterspørsel etter forskningsbasert kunnskap og økt samarbeid på tvers av sektorer innenfor bioøkonomien
- Trøndelag skal satse målrettet opp mot ungdom via de videregående skolene og de andre kompetansemiljøene for å øke rekrutteringen til landbruket

Regionalt bygdeutviklingsprogram for perioden ble fastsatt i mars 2018. Dokumentet er utarbeidet i nær samhandling mellom det regionale partnerskapet, og bygger på nasjonale føringer for landbrukspolitikken og sentrale føringer blant annet fra Fylkesplan for Trøndelag og underliggende regionale planer og handlingsplaner. Regionalt bygdeutviklingsprogram har sju overordna hovedmål for perioden

Figur 3: Oppsummering av regionale strategier

Regionale virkemidler relatert til Regionalt næringsprogram

Regionalt næringsprogram angir prioriteringer for følgende virkemidler over jordbruksavtalen:

Investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU)

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket, med særskilt mål om effektivisering av produksjonen. Gjennom investeringer og moderniseringer i driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og økt produktivitet i landbruket.

Utviklings- og tilretteleggingstiltak i landbruket (UTL)

De fylkesvise midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og å understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom utviklings- og kompetansehevende tiltak, samt mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til organisasjoner, institusjoner, kommuner og ulike former for samarbeidsorgan, hovedsakelig innenfor landbruket.

Rekruttering og kompetanseheving (RK)

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdanningssystem bidrar til å tilby dagens og framtidens utøvere i landbruket riktig kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike typer rådgivningstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger bl.a. av type produksjon. Fylkeskommunene forvalter virkemidler til styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket.

Regional virkemiddelbruk

På regionalt nivå har både fylkeskommune, Fylkesmannen og Innovasjon Norge en sentral rolle og oppgave i gjennomføring av landbruks- og matpolitikken. Innovasjon Norge har virkemidler innenfor for eksempel bioøkonomi, som ikke er øremerket landbruk, men som kunnskapsaktører, klynger og landbruksforetak kan benytte. Også Trøndelag fylkeskommune er en regional utviklingsaktør på landbruks- og matområdet. En betydelig andel av de regionale utviklingsmidlene som fylkeskommunen forvalter, går direkte til landbruksrelaterte prosjekter. Med dette utgangspunktet vil Regionalt næringsprogram indirekte ha betydning også for prioritering av andre virkemidler enn virkemidler til norsk landbruk over jordbruksavtalen.

I perioden 2013 – 2016 ble det brukt 707 millioner kr over de regionale virkemidlene til utvikling av landbruket i Trøndelag. Følgende virkemidler er da regnet med: Utviklings- og tilretteleggingsmidler, Regionalt miljøprogram, Regionalt skog og klimaprogram, Investering- og bedriftsutvikling, Midler til rekruttering og kompetanseheving, VRI-Trøndelag, Regionalt forskningsfond og Regionale utviklingsmidler.

Muligheter for landbruket i Trøndelag

Fortrinnene i norsk og trøndersk jordbruk ligger i god kvalitet, en god plante- og dyrehelse, restriktiv bruk av plantevernmidler og lavt forbruk av antibiotika. Dette er viktig for kostnadseffektiv og bærekraftig matproduksjon, og for at matindustrien skal kunne foredle råvarene til matvarer av høy kvalitet. Utfordringene i jordbruket er å opprettholde og styrke dagens fortrinn, samt øke produksjonen. Kunnskap og teknologiutvikling er sentralt for å sikre bærekraftig og effektiv produksjon i jordbruket. I tillegg vil utvikling av klimatilpasset plantemateriale og nye fórråvarer, samt utnytting av biologisk restråvare til gjødsel og jordforbedring utgjøre et potensial. I Trøndelag har vi de senere årene sett en økning i verdiskapinga, spesielt innen primærjordbruket. Hvordan trøndersk landbruksrelatert virksomhet utvikler seg framover avhenger av en rekke nasjonale og internasjonale forhold. Uavhengig av disse forholdene kan regionen fokusere på økt verdiskaping gjennom kompetanseutvikling og effektiv ressursbruk.

Norsk matindustri opplever internasjonal konkurranse på hjemme-markedet. Importhjemmemarkedet, og import utgjør en økende andel av veksten i det norske matmarkedet. Samtidig har innovasjon og produktutvikling i matindustrien bidratt til å øke markedet for lokalmat. Økt globalisering, drevet av teknologiutvikling og digitalisering, gir muligheter samtidig som det stiller større krav til ny kompetanse. Robotiserte fjøs, droner og autonome landbruksmaskiner er en del av framtida. Uavhengig av disse forholdene kan regionen fokusere på økt verdiskaping gjennom kompetanseutvikling og effektiv ressursbruk.

Konkurranseskraft og bærekraft

Matproduksjon utgjør en viktig del av vår eksistens, og det er derfor avgjørende at endringene i landbruket skjer på en måte som gjør oss i stand til å produsere nok mat i positivt samspill med omgivelsene uten å ødelegge mulighetene for matproduksjon i framtida. Forbrukerne foretrekker i større grad produkter som er trygge, sunne og bærekraftige, uten tilsetningsstoffer og medisiner. Norsk landbruk har lite utfordringer med dyresykdommer, antibiotikaforbruk og -resistens sammenlignet med andre land. Dette vil gi norsk landbruk et konkurransefortrinn mot land som produserer billig mat, men også lite bærekraftig. I Midt-Norge er det også arbeidet målrettet med landbruksteknologi, digitalisering og smartere, mer klimavennlige løsninger. Det er viktig at dette arbeidet videreføres. Ny teknologi og «big data» kan bidra til å redusere klima- og miljøutfordringene i landbruket.

Flere av de økonomiske virkemidlene som RNP legger føringer for, skal bidra til utnyttelse av gårdens samlede ressurser. For ordninger som forvaltes av Innovasjon Norge er målet flere gode gründere, flere vekstkraftige bedrifter og flere innovative næringsmiljøer. Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer fellesskapet til gode. Utviklings- og tilretteleggingsmidlene som fylkesmannen forvalter, samt fylkeskommunens midler til rekruttering og kompetanse bidrar til å opprettholde landbrukets konkurransekraft og bærekraft, samt underbygger målet om en livskraftig region.

Landbruket i bioøkonomien

Bioøkonomi forstås som verdiskaping basert på bærekraftig utnyttelse av fornybare biologiske ressurser. Trøndelag har gode forutsetninger for å utvikle bioøkonomien og bidra til et grønt skifte. Regionen har store biologiske ressurser, komplette verdikjeder på skog, jord og marin sektor, samt nærhet til sterke kunnskapsmiljøer. Et aktivt landbruk gir grunnlag for å utvikle nye landbruksbaserte næringer med utgangspunkt i lokale ressurser. Regionalt Bygdeutviklingsprogram og Handlingsprogram for Et verdiskapende Trøndelag har mål innenfor satsingsområdet Bioøkonomi.

Landbruket i sirkulærøkonomien

Sirkulærøkonomi har som mål at ressurser forblir i økonomien lengst mulig gjennom redusert råvarebruk, avfall, utslipp og energi. Næringslivet i Trøndelag har gode forutsetninger for å øke verdiskaping og lokal sysselsetting blant annet ved å utvikle nye produkter og tjenester basert på utnyttede restprodukter. Et eksempel her er bruk av biorester fra oppdrettsnæringen til gjødsel i matproduksjonen. For at landbruket skal kunne utnytte biorester fra andre sektorer må det utvikles ny kunnskap som gir sikker behandling av blant annet tungmetaller.

Landbruket i opplevelsesnæringene

Trøndersk mat, natur og kulturarv gir et godt utgangspunkt for utvikling av salgbare produkter og tjenester i opplevelsesnæringene. I Trøndelag er det jobbet systematisk med utvikling av næringer som bygger på gårdens samlede ressurser, og landbruket har stor betydning for Trøndelag som opplevelse, både gjennom tradisjonell produksjon og tilleggsnæringer som blant annet lokal mat og drikke, Inn på tunet, overnatting og utleie av fiske- og jaktrett. Landbruket har formet kulturlandskapet gjennom dyrking og beiting, og dette skaper et landskap som både er visuelt vakkert, men også gir rom for naturopplevelser og bruk av utmark.

Tiltaksområder for Regionalt næringsprogram 2019 - 2022

Følgende prioritering av tiltaksområder og tiltak for Trøndelag gjelder for perioden 2019-2022:

9

Matproduksjon

Trøndelag har i dag en sjettedel av landets jordbruksareal og står for en femtedel av jordbruksproduksjonen. Trøndelag har også en relativt høy andel av økologisk melk- og kjøttproduksjon. Omsetningstall fra Bondens marked og fra salg i butikk viser også at det er et potensial for en produksjonsøkning innen lokal mat.

Primærproduksjonen gir grunnlaget for en omfattende næringsmiddelindustri. Kunnskapsgrunnlaget (Sand et al.2017) viser at jordbruket i Trøndelag ga grunnlag for 14 776 sysselsatte, dvs. 6,6 % av samlet sysselsetting. Av disse var 5 867 sysselsatt i primærleddet, 3 003 i relatert industri basert på regionale råvarer, samt 5 906 sysselsatte innen kategorien generelle ringvirkninger. Det er verdt å merke seg at Trondheim kommune har over 1 000 sysselsatte i jordbruksrelatert industri, i tillegg kommer generelle ringvirkninger.

I Trøndelag utgjør utmarksressursene en stor del ressursgrunnlaget. Årlig beiter 244 000 sau og 38 000 storfe i utmarka. Utmarksressursen er under press. Dette skyldes blant annet rovdyrproblematikk, fritidsboliger og annen infrastruktur. I følge kartlegginger utført av NIBIO kan beitebruken i Trøndelag ut fra ressurstilgangen omtrent fordobles.

Regionalt bygdeutviklingsprogram har følgende mål for jordbruksproduksjonen: «Trøndelag skal ha et aktivt jordbruk basert på produksjonsressursene i hele fylket, som gjennom økt og bærekraftig matproduksjon gir grunnlag for komplette verdikjede.» I handlingsprogrammet 2018-2019 for strategien «Et verdiskapende Trøndelag» er et av målene at Trøndelag skal være Nord-Europas matregion nummer 1. Dette sier også noe om hvordan vi skal prioritere volumproduksjonene blant annet gjennom bærekraftig bruk og forvaltning av biomasseressursene.

Markedssituasjonen innenfor den enkelte produksjon må vurderes og tas hensyn til ved investeringer og ulike utviklingsprosjekter. Samtidig må man tenke langsiktig og fleksibelt i forhold til investeringer. Investeringer i nødvendige oppgraderinger og større vedlikehold av driftsapparat er fortsatt svært viktig for å opprettholde og videreutvikle produksjonen og produksjonsmiljøene. Trøndelag skal også være offensive i forhold til å utnytte og tilpasse oss de naturgitte forutsetningene og produksjonsmiljøene vi har. Ekstraordinær innsats innen enkelte områder, både geografisk og tematisk, kan være aktuelt. Retningslinjene for bruken av økonomiske virkemidler kan variere noe fra år til år ut fra spesielle forhold. Ytterligere konkretisering vil skje gjennom utforming av de årlige retningslinjene til Innovasjon Norge.

Matproduksjon

- Økt volum og verdiskaping innenfor grovfôrbaserte husdyrproduksjoner
- Økt volum og verdiskaping innenfor potet, frukt, bær og grønnsaksproduksjon
- Økt verdiskaping i kornproduksjon
- Økt andel økologisk produksjon
- Oppskalering av lokalmatproduksjon
- Økt utnyttelse og verdiskaping av utmarksressursene

Skogbruk og tre

Skogbruk og tre

- Økt bærekraftig avvirkning
- Kunnskapsutvikling rundt klimatilpassa driftsmetoder
- Videreutvikling av skognettverk og samhandling på regionalt og kommunalt nivå
- Økt foredling og bruk av lokalt råstoff

Skog- og trenæringa er en stor verdiskaper, og Trøndelag har et godt utgangspunkt til å ta en sentral rolle i utviklingen av bioøkonomien og det grønne skiftet.

Regionen har komplette verdikjeder, en sterk treforedlings- og sagbruksindustri, et mangfold av små og mellomstore bedrifter innen videreforedling av tre, råstoffgrunnlag og velfungerende etablerte nettverk både lokalt og regionalt som bygger opp under disse forventningene. Skognæringa i Trøndelag satses, og ble i 2016 tatt opp i det nasjonale klyngeutviklingsprogrammet Norwegian Innovation Clusters og fikk ARENA- status.

Samtidig konkurrerer næringa på et internasjonalt marked, og er under et stadig press for å være konkurransedyktig. Industrien har behov for betydelig mer råstoff enn det som avvirkes i fylket per i dag. Blant annet vil en videre oppbygging av skogressursene gjennom en bærekraftig forvaltning være avgjørende for næringas framtidige konkurranseevne.

Blant viktige tiltak for å øke avvirkninga er bygging av skogsbilvei samt videreutvikling av de lokale skognettverkene med skogpådrivere. Størst verdiskaping ligger i bearbeiding

av råvaren. Det må derfor satses på utvikling av nye produkter gjennom FoU og innovasjon. I tillegg til å ha et stort potensial for økt verdiskaping bidrar skogen positivt i forhold til å redusere klimautfordringene gjennom binding av CO₂.

Bygdenæringer

Bygdenæringer

- Øke mangfoldet innenfor lokal mat og drikke og landbruksbasert reiseliv gjennom eksisterende og nye tilbydere
- Støtte samarbeidsløsninger innenfor distribusjon, markedsføring, salg og omdømmebygging av mat- og reiselivsprodukter
- Økt verdiskaping av økologiske råvarer og produkter.
- Styrke eksisterende tilbydere og øke mangfoldet av Inn på tunet- tilbud

Bygdenæringer som grønt reiseliv, lokal mat og drikke, bygdeservice og Inn på Tunet står sterkt i Trøndelag. Det arbeides målbevisst med å videreutvikle regionen som matdestinasjon samt utvikling av natur- og utmarksbasert reiseliv. Koblingen mellom lokale matspesialiteter og reiseliv har blitt svært viktig.

Med forankring i Trøndersk Matmanifest arbeides det med å styrke merkevaren *Matriketmatriket Midt, ærlig, ren og bærekraftig matproduksjon*. Trøndelag har tatt posisjonen *Norges matregionmatregion nummer 1*. Fylkestinget har vedtatt en målsetting om at regionen skal strekke seg etter ambisjonen *Nord-Europas matregion nummer 1*, og at Trøndelag skal være nasjonalt ledende på opplevelser basert på mat, natur- og kulturarv.

Trøndelag har en voksende foredling og omsetning av mat-spesialitetermatspesialiteter, og antallet lokalmatbedrifter ligger på om lag 200. De fleste bedriftene er relativt små, med et omfang på 0,5 til 3 årsverk. Det er rom for vekst for å dekke etterspørselen etter lokale spesialiteter. Både Bondens marked og Trøndersk matfestival har stor betydning for utviklingen av markedet for lokal mat i Trøndelag.

Klima og bærekraft

Klima og bærekraft

- Økt verdiskaping gjennom klimariktig tilpasning i jordbruket
- Økt verdiskaping gjennom bedre utnyttelse av husdyrgjødsel
- Økt verdiskaping for landbruket gjennom bruk av biorest fra andre sektorer
- Økt energiproduksjon i landbruket

I rapporten *Klimatiltak i landbruket* (referanse) vises det til at det først og fremst er innenfor husdyrproduksjon, gjødselhåndtering, energibruk og ved å ta i bruk ny teknologi at klimabelastningen kan reduseres på gårdsnivå. I skogbruket er bærekraftig skogforvaltning og klimainnsats nært knyttet sammen. Innenfor skogbruket handler det i stor grad om å utnytte skogen til substitusjon av fossilt baserte produkter og legge til rette for foryngelse og skjøtsel som utvikler skogressursen. Innenfor jordbruket rettes virkemidlene innenfor Regionalt miljøprogram i større grad mot formål og tiltak som bidrar til å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser, for eksempel riktig gjødsellagring, gjødselhåndtering og hydroteknikk.

Investering i ny driftsbygning eller vesentlig oppgradering av eksisterende bygningsmasse er et omfattende moderniseringsprosjekt for det enkelte landbruksforetak. Det er viktig at det i forbindelse med et slikt prosjekt også ses på muligheten for å oppnå gode miljø- og klimaeffekter.

I følge jordbruksavtalen for 2018 skal dette inngå i vurderingen knyttet til investeringsstøtte, i tillegg skal valg av energiforsyning og valg av byggematerialer tas med i vurderingen, hvor økt bruk av tre i driftsbygninger og andre gode miljø- og klimaløsninger er et mål.

11

Mobilisering og rekruttering

Mobilisering og rekruttering

- Mobilisere til gründerskap og etableringer
- Styrke rekruttering til grønne utdanningsretninger
- Stimulere til generasjonsskifte og likestilling
- Etablere og videreutvikle faglige og sosiale nettverk
- Regionale samarbeid mellom næring, kommuner, Fylkesmann og Fylkeskommune

Kompetansebygging og rekruttering henger sammen. Ei næring som assosieres med høyt kunnskapsnivå og gode muligheter for kompetanseutvikling virker attraktivt for rekruttering. I deler av Trøndelag er det i dag utfordrende å få nye brukere til å overta og videreutvikle gårdsdrifta. Dette gjelder ikke bare innenfor det tradisjonelle landbruket, men omfatter også landbruksbaserte næringer, hvor gründergenerasjonen skal etterfølges. Også innenfor prosessindustrien og foredlingsindustrien er det behov for kompetanse, det samme gjelder innenfor forvaltninga og i rådgivninga.

Tilstrekkelig tilgang på kompetent arbeidskraft er en forutsetning for at landbruksnæringa skal kunne bestå og videreutvikle seg som næring. Både Regionalt bygdeutviklingsprogram og Strategi for innovasjon og verdiskaping har fokus på rekruttering som et prioritert tiltaksområde. Mobiliseringsarbeid for å motivere og spre kunnskap om muligheter gir resultater. Dette bidrar til å etablere struktur og kultur som understøtter etablering av ny næringsvirksomhet.

Områderetta satsinger

Mulighetene og utfordringene for å drive landbruksproduksjon er svært forskjellige i Trøndelag. Kontrastene er store fra flatbygdene ved fjorden til kystlandbruket og fjellandbruk i de ytre og indre delene av fylket. Mange av kommunene i Trøndelag er svært landbruksavhengige. Jordbruk og skogbruk er «hjørnesteinsbedriften». Ei målretta satsing på «Fjellandbruket» i perioden 2014-16, er et eksempel på et områderetta tiltak for å stimulere til vekst og utvikling i fjellregionen. Lokal og regional mobilisering ble støtta økonomisk av regionale og sentrale myndigheter.

For å sikre vekst og utvikling av landbruket i hele fylket og bidra til at naturressursene utnyttes til produksjon, vil det være behov for nye og sterke satsinger. Landbruket har vært gjennom en periode med stor omstrukturering til større bruk. Det er likevel mange gårdbrukere som skal ta viktige vegvalg. Mange små og mellomstore melkebruk skal ta vegvalg som ledd i myndighetskrav om løsdrift for melkeproduksjon. Dette omfatter 800 melkebruk i Trøndelag, og er et betydelig løft for trøndersk landbruk. I områder hvor melka står sterkt, er det viktig å bidra til at flest mulig tar valg som innebærer utvikling av bruket. Områderetta satsinger er satsinger hvor et samlet regionalt partnerskap står bak, og understøtter lokalt initiativ og bidrar med faglig utviklingskraft og finansiering.

Kompetanse

Kompetanse

- Styrke videre- og etterutdanningstilbud for næringsutøvere
- Utvikle kompetanse som gir økt verdiskaping for trønderske gårdbrukere
- Tilgjengeliggjøring av ny kunnskap for rådgivere og næringsutøvere
- Økt innovasjon og FoU i verdikjedene jord og skog

Blant hovedmålene i RBU står det at Trøndelag skal sikres høy utviklingskraft ved å stimulere til økt etterspørsel etter forskningsbasert kunnskap og økt samarbeid på tvers av sektorene innenfor bioøkonomien. Trøndelag skal ha en ledende rolle innen innovasjon og nyskaping i verdikjedene mat- og fiberproduksjon. Det pekes også på at samhandling mellom næring, forvaltning og FoU er viktig for å løfte fram relevante problemstillinger som bidrar til ny kunnskap for trøndersk landbruk. Det skal jobbes for å forenkle tilgjengeligheten til forskningsbasert kunnskap for gårdbrukere og rådgivere, og øke tilgjengeligheten til etter- og videreutdanning. Det skal stimuleres til valg av grønn utdanningsretning for ungdom gjennom konkrete satsinger som peker på potensialet innenfor bioøkonomien.

I handlingsprogram for strategien Et verdiskapende Trøndelag (2018-2019) er det et mål å få økt samhandling mellom utdanningsaktører og arbeids- og næringslivet for å skape og sikre innovasjon, konkurransekraft og verdiskaping.

Kompetanse er et gjennomgående prioritert område ved bruk av våre virkemidler. Som det påpekes er kompetanse et viktig grunnlag for utvikling og nyskaping. Sentralt er gårdbrukerens kompetansebehov, men behovet for kunnskap og kompetanse omfatter flere målgrupper, og strekker seg fra landbruksfaglig utdanning i den videregående skolen til forskning, utvikling og innovasjon. Det er viktig at gårdbrukeren får tilgang til å utvikle egen kompetanse, det må tilbys riktig kompetanse fra rådgivere og veiledning, og det må utvikles ny kunnskap som kommer næringa i regionen til gode. Samtidig må eksisterende kunnskap/forskning gjøres tilgjengelig og formidles. Næringa har behov for et komplett system som bidrar med nødvendig kompetanse. Dette kan skje gjennom formelle utdanningssystemer/voksenagronom, rådgivingstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger. Kompetansebehovet i næringa er variert og avhenger av blant annet produksjon. Det kan være behov for ekstra fokus på kompetanse i ulike deler av verdikjedene.

Vedlegg 1: Mål og retningslinjer for 2019

1 Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene (IBU-midlene)

Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket forvaltes av Innovasjon Norge. Formålet med IBU-midlene er: «å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.» Dette dokumentet gir føringer for bruken av midlene.

1.1 Nasjonale føringer for IBU-midlene

I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2018 er det gitt nasjonale føringer for forvaltning av IBU-midlene. Punktene under er hentet fra Sluttprotokoll fra forhandlingsmøtet 16. mai.

- Det gis følgende nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2019:
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres i produksjoner med markedspotensial.
- Det skal særskilt prioriteres støtte til frukt- og grøntnæringen, veksthusnæringen samt kornproduksjon. I kornproduksjonen skal tilskudd til tørke- og lageranlegg prioriteres.
- Det innvilges ikke tilskudd til investeringer i sauefjøs i 2019. Det gis unntak av støtte til økologiske saueprodusenter som må foreta større investeringer på grunn av endrede krav til liggeareal som følge av implementeringen av EUs økologiregelverk fra mars 2017.
- I vurdering av lønnsomheten i investeringsprosjektet må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering mellom søknader.
- Det skal tas hensyn til nye krav til dyrevelferd, herunder kravet om løsdriftsfjøs, og behov for fornyelse av driftsapparatet.
- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte.
- Innen melkeproduksjon er det spesielt behov for å prioritere fornying av 15-30 kyrstjøs.
- Prosjekter med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres, for eksempel ved bruk av tre som byggemateriale og investering i andre miljø- og klimasmarte løsninger i forbindelse med investering i ny driftsbygning.
- Det kan gis ekstra investeringstilskudd på inntil 500 000 kroner til geitemelkprodusenter som omstiller til annen produksjon og som selger hele kvoten gjennom oppkjøpsordningen for geitemelkkvoter. Dette tilskuddet kommer i tillegg til ev. ordinær IBU-støtte. Lønnsomhetsvurderinger må ligge til grunn for tildeling av støtte til ny produksjon. Muligheten for å søke om ekstra investeringstilskudd gjelder t.o.m. 2020. Søknader må fremmes i forbindelse med de ordinære søknadsomgangene i fylkene.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke og/eller 10-12 måneders lagringskapasitet på inntil 20 pst. av kostnadene, begrenset oppad til 20 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. Øvre grense for tilskudd settes til 100 000 kroner per prosjekt. Det kan ikke gis tilskudd til bygging av gjødsellager på leid areal.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån. Tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene. Nivået på tapsfondavsetningen skal reduseres.
- Den regionale partnerskapets strategiske føringer er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner i den enkelte region/fylke. Det er også anledning til å gjøre prioriteringer mellom ulike områder i regionen/fylket. Faglagene skal inngå i det regionale partnerskapet.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer videreføres med inntil 35 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd på 2 mill. kroner per prosjekt med unntak for Troms og Finnmark videreføres også.

Utover dette skal det ikke utarbeides detaljerte føringer eller regelverk for bruken av IBU-midlene regionalt. Det vises for øvrig til [forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket](#).

1.2 Prioriteringer for bruken av IBU- midlene i Trøndelag

Regionalt har vi anledning til å prioritere mellom ulike produksjoner og geografier. Med utgangspunkt i diskusjon med partnerskapet har vi i Trøndelag fastsatt følgende prioritering:

Tradisjonelt landbruk i prioritert rekkefølge

- 1 Melk og kjøttproduksjon på storfe med fokus på små og mellomstore bruk.
- 2 Storfekjøttproduksjon med fokus på gårder og områder som ikke er egnet for kornproduksjon.
- 3 Varige investeringer innen produksjonene potet, frukt, bær og grønnsaker.
- 4 Større investeringer til økologisk saueproduksjon på grunn av endrede krav til liggeareal.
- 5 Bygging av gjødsellager med fast toppdekke og/eller 10-12 mnd. lagringskapasitet.
- 6 Lager og tørkeanlegg til kornproduksjon.
- 7 Fornyng av driftsapparatet i svineproduksjon og omlegging fra bur til frittgående høns i eggproduksjon. Det forutsettes at tiltakene ikke medfører økt produksjonsvolum.

Generelt prioriteres energi og klimaeffektive løsninger og økologisk produksjon.

Landbruksbaserte næringer

Tiltak som har basis i landbrukseiendommenes og eiernes ressurser. Ved vurdering av søknader skal markedsmuligheter, både nasjonalt og internasjonalt, og økonomisk potensial tillegges vesentlig vekt. Søkers kunnskap og gjennomføringsevne skal også vektlegges.

1.3 Støttenivå for IBU-midlene

I [forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket](#) er det angitt støttesatser. Det bemerkes at alle tilskuddssatser nevnt nedenfor er maksimalsatser. Utmålingen av tilskudd skjer etter lønnsomhetsvurderinger og tilskudd gitt fra Innovasjon Norge skal være utløsende for prosjektet.

Følgende står i forskriften:

- a) **Etablering av ny virksomhet:** Til forberedelse og etablering av ny virksomhet innen landbruksbaserte næringer utenom tradisjonelt landbruk, som har som formål å ekspandere, kan det gis tilskudd til inntil 75 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 75 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.
- b) **Bedriftsutvikling:** Til produktutvikling, kompetansebygging, markedsundersøkelser, testsalg, nettverksbygging samt markedsføring av nye produkter, kan det gis tilskudd på inntil 50 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For foretak der majoriteten av eierandelene kontrolleres av personer under 35 år eller av kvinner kan tilskuddsandelen økes til 75 prosent.
- c) **Investeringer i produksjonsanlegg:** Til investeringer i faste anlegg og tilhørende produksjonsutstyr av varig karakter, kan det gis tilskudd til inntil 35 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 35 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. Øvre grense for tilskudd til investeringer er 2 mill. kroner per prosjekt. Det er ikke tak for tilskudd i områdene Finnmark og Troms.
- d) **Investeringer i frukt- og bær dyrking:** Til nyplanting innen økologisk frukt- og bær dyrking kan det gis tilskudd til inntil 50 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. Til nyplanting innen konvensjonell frukt- og bær dyrking kan det gis tilskudd til inntil 33 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 33 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.
- e) **Investeringer i forbindelse med generasjonsskifte:** Til personer under 35 år som overtar landbrukseiendom kan det gis tilskudd til mindre investeringer inntil 1,5 mill. med inntil 50 prosent av kostnadene, begrenset oppad til 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For kvinner kan tilskuddsandelen økes til 70 prosent.

Det kan ikke gis tilskudd til tiltak som er påbegynt før søknad om tilskudd er avgjort, eller tiltak på landbrukseiendommer som i sin helhet eies og drives av stat, fylke eller kommune.

1.4 Angående søknad om IBU-midler

Tiltak som kan støttes skal til enhver tid være i samsvar med gjeldende lover, forskrifter og standarder. Hvert prosjekt skal vurderes ut fra reelt kapitalbehov, lønnsomhet og markeds potensiale. Alle søknader skal inneholde forretningsmodell, prosjektplan eller forretningsplan. Investeringsaker må underbygges særskilt med kalkyler, investeringsbudsjett, likviditetsbudsjett eller driftsplan. Tegninger, arbeidsbeskrivelse og kostnadsoverslag må legges ved.

Det kan gis støtte til eier av landbrukseiendom, samdrifter eller bedrifter med tilknytning til landbrukseiendommer. Generelt for alle formål gjelder at det må være næringsvirksomhet av et visst omfang på eiendommen, eller potensial for slik virksomhet.

Tilskudd kan ikke gis til løpende drift, men skal benyttes til nyskaping og utviklingstiltak. Det kan ikke gis tilskudd til tiltak som er påbegynt før søknaden er avgjort.

Søknad opprettes på Innovasjon Norge sin nettside: www.innovasjonnorge.no

Det er ingen søknadsfrist og søknadene behandles fortløpende.

Vedtaket truffet av Innovasjon Norge kan påklages til Innovasjon Norges klagenemnd.

2 Midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak (UTL- midler)

Midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak (UTL- midler) tildeles fylkene årlig fra Landbruks- og matdepartementet, og forvaltes av Fylkesmannen. Rammen for Trøndelag i 2019 er om lag 7,5 millioner kroner.

Tilskudd kan gis til organisasjoner, institusjoner, kommuner og ulike former for samarbeidsorgan, med sikte på å understøtte landbruk og nye landbruksbaserte næringer. Se for øvrig nærmere omtale og prioriteringer innenfor ulike produksjoner og satsingsområder omtalt i kapittel 1.

- Det kan gis tilskudd inntil 75 % av samlet kostnadsoverslag
- Søknad skal inneholde foretaksopplysninger om prosjekteier/søker, mål med prosjektet, beskrivelse av tiltak som skal gjennomføres, tidsplan, opplysninger om hvem som skal utføre tiltakene, budsjett og finansieringsplan
- Det er to årlige søknadsfrister, **15. februar og 15. september**
- Elektronisk søknad sendes til Fylkesmannen i Trøndelag. Søknadsskjemaet finnes på Fylkesmannen sin hjemmeside
- Søker oppfordres til å ta kontakt med landbruksavdelinga før endelig søknad fremmes
- Vedtak truffet av Fylkesmannen kan påklages til Landbruksdirektoratet

Midlene skal primært brukes til:

- Å støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert verdiskaping regionalt
- Prosjekter som bygger opp under økt produksjon og utvikling i primærjordbruket
- Prosjekter som bygger opp under eller legger til rette for utvikling av landbruksbaserte næringer
- Kompetanseutvikling med formål å legge til rette for en næring, fagmiljøer eller klynger (ikke enkeltaktører og bedriftsretta tiltak)
- Fellesprosjekter med andre aktører (regionalt partnerskap) og fellestiltak der prosjektet er av vesentlig betydning for landbruksrelatert næringsutvikling

3 Midler til rekruttering- og kompetanseheving i landbruket (RK-midler)

Mål og retningslinjer for ordningen som formulert i tildelingsbrevet fra LMD.

Det overordna målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere som kan ivareta og styrke verdiskapingen i landbruket regionalt.

Prioriterte områder bør være:

- *Tiltak som bidrar til å styrke rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen og til høyere utdanning i landbruksfag.*
- *Tilskudd til kompetansehevende tiltak og støtte til etter- og videreutdanningstilbud for næringsutøvere i landbruket.*

Kriterier for søknad på RK-midler

- Det kan gis tilskudd inntil 50 % av samlet kostnadsoverslag
- Det er to årlige søknadsfrister, **15. februar og 15. september**
- Elektronisk søknad sendes til Trøndelag fylkeskommune. Søknadsskjemaet finnes på www.regionalforvaltning.no
- Enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen etter disse retningslinjene, kan klages inn til fylkestinget eller den fylkestinget har gitt fullmakt

Rammen for Trøndelag i 2019 er på om lag 2,2 millioner kroner.